

Anmeldt av: Trond Berg Eriksen

Verden – hva skulle det være for noe?

Hermann Braun:
VERDEN
Innledning ved Helge
Jordheim og Erling
Sandmo

Andre bok i serien
BEGREPER I
HISTORIEN

Unipub 2011

Hermann Braun er professor emeritus i filosofi ved Kirchliche Hochschule Wuppertal/Bethel.

Helge Jordheim er germanist og faglig leder ved Kultrans, Universitetet i Oslo.

Erling Sandmo er professor i historie, Universitetet i Oslo.

Trond Berg Eriksen er professor i idéhistorie ved Universitetet i Oslo.

Det er påfallende i hvor mange sammenhenger verdensbegrepet dukker opp, til tross for at ingen riktig kan gjøre rede for hva ordet innebærer.

I den førmoderne tenkningen ble ordene som regel oppfattet som pant på tingene. Man skilte ikke så tydelig mellom *res* og *verba*, mellom kjensgjerningene og den språklige omtalen av dem. En god definisjon, et dekkende begrep fastholdt tingenes vesen, mente Platon. Først Occam på 1300-tallet gjennomfører med sin nominalisme det radikale skillet som gjør ord til ord og ting til ting. Filosofisk sett er det ikke noe å si på det. Occams nominalisme er et like viktig prinsipielt utgangspunkt for den moderne tenkningen som Descartes' vitenskapsforståelse.

VERDEN – EN IDÉ. Men historikeren vil oppleve at ord og ting fremdeles henger sammen på merkelige måter, slik at de tingene folk ser, får sin bevisste form av de ordene de bruker. Ordene er ikke mekaniske skygger av tingene, men bestemmer deres omriss. Språklige endringer forandrer også blikket på det vi gjerne tror er håndfaste ting. Derfor er begrephistorie en viktig del av historieforskningen. Særlig gjelder det selvsagt de størrelsene som aldri foreligger for oss som kjensgjerninger. Det vi kaller "verden", er en slik størrelse. Verden som helhet foreligger aldri for oss som gjenstand, sier Kant. Verden er nemlig en idé.

BOKSERIE. Helge Jordheim har fått den glimrende innskyttelsen å ta de største artiklene fra Reinhart Koselleck og hans medarbeideres *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* (1972–1992) i åtte bind og lage en bokserie han har kalt "Begreper i historien" av det. Jordheim startet med Rudolf Walthers fremstilling av "Imperium" og "Imperialisme" i 2008, som den norske oversetteren og utgiveren skrev en instruktiv innledning til sammen med Iver Neumann. I år kommer altså Hermann Brauns store artikkel om "Welt" i plettfri norsk språkdrakt. Her er historikeren Erling Sandmo Jordheims medarbeider.

Valget av artikkel er det ikke noe å utsette på. Braun følger verdensbegrepet fra det greske *kosmos* og det latinske *mundus* helt frem til Nietzsche, som jo antyder at begrepene om "Gud" og "verden" er begreper som er gjensidig avhengige av hverandre. Hva skal det bli av "verden" nå når

"Gud" har trukket seg tilbake fra scenen? spør Nietzsche. Vil også "verden" forsvinne? Jordheim og Sandmo drodler videre på "Verdens Gang" og "Le Monde", "verdenstiden" og "verdensrommet", "vår verden" og "den tredje verden", "verdensborgere", "verdenslitteratur", "verdenssamfunnet", "verdenskart" og "verdensarven". Det er påfallende i hvor mange sammenhenger verdensbegrepet dukker opp, til tross for at ingen riktig kan gjøre rede for hva ordet innebærer.

BETYDNINGSMANGFOLD. Selvsagt finnes det gode definisjoner, men de endrer seg, og selve utydigheten og betydningsmangfoldet i lag på lag virker som et argument for å betjene seg av slike ord. Noen ganger er "verden" en altomfattende utstrekning i tiden, andre ganger er det en altomfattende utstrekning i rommet. Det er nettopp betydningsmangfoldet som gjør begrepet nyttig, hevder de to innleiderne. "Begreper samler ikke bare opp samtidige erfaringer og betydninger; også fortidige betydninger, som er gått av moten, blitt erstattet med andre, eller hører hjemme innenfor verdensbilder og verdensoppfatninger som vi ikke lenger erkjenner som våre egne, er avleiret i begrepene, slik vi bruker dem i dag. Ethvert begrep har en rekke tids- og betydningslag, av lengre og kortere varighet," skriver Jordheim og Sandmo. På den måten legitimerer de begrephistorien, og dermed idéhistorien, som vitenskap.

Den grunnleggende lærdommen er enkel: begreper er ikke bare verktøy og redskaper for erkjennelsen. De bærer i seg erindringsspor om tidligere verdensbilder – der var ordet igjen – og forståelsesmodeller. En altfor radikal nominalisme i historievitenskapene ville derfor gjøre dem dummere enn de behøver å være. Den eneste innvendingen anmelderen har, er at utgiveren usynliggjør hvem som egentlig er forfatter av brødteksten i bøkene. Man må lete lenge for å finne ut at det ikke er Jordheim, Neumann eller Sandmo, men faktisk Rudolf Walthers og Hermann Braun som er bøkens virkelige forfattere. Et godt råd: Forfatterens navn hører hjemme på tittelbladet. ●